

A poc a poc i bona lletra

Montserrat Fons

Sovint, un dels mals de cap de les famílies (i dels mestres) és saber a quina edat han d'aprendre a llegir i escriure els infants. En aquest article es reflexiona sobre això.

Una de les funcions que totes les societats i totes les cultures atribueixen a l'escola és la d'ensenyar a llegir i escriure. De fet, l'escola va néixer per aquest motiu i això pot explicar en part per què tothom li dona tanta importància. Molt sovint, una de les preocupacions de les famílies (i dels mestres) és saber a quina edat han d'aprendre a llegir i escriure els infants i si el centre que han triat per als seus fills i filles planteja aquest aprenentatge correctament i quan toca, si no és que ja han escollit l'escola en funció d'aquesta característica.

A quina edat s'aprèn a llegir i escriure?

Per poder donar resposta a aquesta inquietud, hem de tenir en compte, en primer lloc, que saber llegir i escriure no és sinònim de dominar el codi. Per llegir i escriure, conèixer el codi és una condició necessària però del tot insuficient, perquè converteix els aprenents en analfabets funcionals. Entenem per analfabets funcionals aquelles persones que, tot i poder

desxifrar un text, no poden usar aquesta habilitat per comprendre els escrits habituals que circulen pel seu entorn i, per tant, no poden beneficiar-se de la lectura i de l'escriptura, ni per promoure el seu desenvolupament personal ni per poder participar en la comunitat.

Avui sabem que es tracta d'un aprenentatge complex en el qual intervenen processos diferents, segons si es tracta de llegir o d'escriure. Per llegir, cal combinar estratègicament processos de baix nivell, com ara descodificar o reconèixer paraules, amb uns altres d'alt nivell, com ara emetre hipòtesis, anticipar, destriar la informació rellevant de la secundària o interpretar. Per escriure, en canvi, els processos que cal posar en marxa són els de planificar el text a partir del tema que s'escriu, de l'objectiu que es vol aconseguir i del destinatari, textualitzar per donar forma escrita al missatge i revisar el text que es va produint de manera recurrent. A més a més de desenvolupar aquestes activitats mentals i aprendre-les, s'han d'aprendre, també, les funcions i els usos que la societat fa de cada tipus de text escrit.

Per aprendre una qüestió tan complexa com la que acabem de descriure, es necessita, entre moltes altres coses, temps. Sí, sobretot temps, però tots sabem que dedicar temps per aconseguir allò que un es proposa no lliga amb els valors de rapidesa i immediatesa que pre-

L'edat d'aprendre a llegir i a escriure comprèn una franja àmplia, que va dels tres als set anys

valen en la nostra societat tecnificada, per això potser es fa difícil entendre i fer entendre que pel procés de coneixement del funcionament del codi escrit, àmpliament estudiat i contrastat, necessita un marge ampli de tres anys, normalment quan les criatures en tenen entre quatre i set. És a dir, comencem a reconèixer indicis d'escriptura en les produccions dels infants al voltant dels tres o quatre anys i, durant aproximadament tres anys, aquests infants, en contacte amb el món escrit i amb les persones adultes que l'usen, van fent aproximacions diferents al funcionament del codi, fins que, al voltant dels set anys, l'entenen. Cada nen i cada nena seguirà el seu procés al llarg de més o menys temps dins d'aquesta franja d'edat, i el fet d'entendre com funciona el codi als cinc anys o als set anys, no condiona de cap manera que després siguin bons escriptors i escriptores i bons lectors i lectores.

Ens agrada comparar-ho, malgrat les distàncies, amb el fet d'aprendre a caminar; un aprenentatge també complex per al qual, també, cal una franja àmplia de temps per assolir-lo i on tothom reconeix que tan bon corredor pot ser el que ha començat a caminar als deu mesos com el que ho ha fet als catorze mesos. Queda clar, doncs, que l'edat d'aprendre a llegir i a escriure comprèn una franja àmplia, que va dels tres als set anys, que cal donar el temps necessari per assolir aquest coneixement i que el fet de llegir amb autonomia més tard o més d'hora dins d'aquesta franja no condiona els resultats posteriors. En canvi, el que condiona els aprenentatges posteriors és com es fa aquest aprenentatge.

Massa sovint, veiem com infants de tres anys, a vegades abans i tot, són empesos a es-

criure bé, correctament, el seu nom, o a identificar el nom dels companys i les companyes de la classe, o a identificar una determinada lletra (la i, la ema, etc.). Ens sembla que hi ha molta confusió entre reconèixer el que fa la criatura que creix en un entorn alfabetitzat en el qual té possibilitats d'interactuar, i ensenyar les lletres, encara que siguin les del seu nom. El primer cas, reconèixer, és sempre motiu de formació d'un autoconcepte ajustat de si mateix que genera confiança per aprendre i una bona autoestima. El segon cas, ensenyar les lletres abans que l'infant pugui entendre la unitat mínima d'anàlisi –el so aïllat i la seva representació gràfica, la lletra– constitueix sempre motiu de desajustaments, d'angoixes i neguits potser no manifestats, però molt sovint mal resolts i, en conseqüència, la formació d'un autoconcepte negatiu i una baixa autoestima. Sembla poca cosa, però és molt important. No ens cansarem mai de repetir que no cal precipitar aprenentatges, cada cosa al seu temps i cada criatura al seu ritme, i que els infants que han d'afrontar propostes fora de les seves possibilitats, encara que no ens ho sembli perquè ells intenten resoldre-les com sigui, afecta profundament les ganes d'afrontar el procés d'aprendre a llegir amb autonomia, afecta la imatge que es van construint del que vol dir llegir i escriure, afecta la formació de la seva autoestima, afecta que després siguin persones que saben llegir i escriure i prou o que siguin persones que, a més de saber llegir, esdevinguin bones lectores i escriptores.

Com s'enseny a llegir a parvulari?

Aquesta és la qüestió essencial, el *com*. Quan ens plantegem el com de qualsevol apre-

nentatge, anem sempre més enllà de la qüestió purament tècnica, perquè en tota relació educativa, a més a més de tenir en compte l'objecte d'aprenentatge, tenim en compte cada persona que aprèn. Bona part dels problemes que ens apareixen a l'hora d'ensenyar són provocats perquè confiem més en la tècnica que no pas en les persones. Busquem la tècnica que ens solucioni tots els problemes i, és clar, la tècnica es valora en termes de rapidesa i exactitud, valors oposats al procés llarg i complex que comporta l'aprenentatge de la lectura i de l'escriptura que acabem de descriure. Per ensenyar a llegir i a escriure, podem aplicar diferents tècniques, però no es tracta només d'això, perquè el repte dels inicis de l'alfabetització no és ensenyar a llegir i a escriure, sinó fer persones lectores i escriptores.

Una de les qüestions que cal tenir en compte en el com es pot ensenyar a llegir i a escriure, és que aquest aprenentatge es desenvolupa de manera natural en la mesura que l'infant conviu en un entorn on circulen textos escrits de tipus diferents (des de marques de

productes diversos fins a cartells, contes, diaris, ordinador, etc.) i veuen com els usen les persones adultes. Aquest entorn, que anomenem alfabetitzador, és el que permet que els infants es mostrin encuriosits i comencin a indagar i a preguntar com s'usen, per a què serveixen i com funcionen els textos que tenen a l'abast. En posarem un exemple per deixar ben clar el que volem dir. Cada matí, moltes escoles fan l'activitat de passar llista i un encarregat col·loca els cartellets dels noms dels infants en un plafó, segons si han vingut a l'escola o si s'han quedat a casa. Amb el cartellet del nom dels nens i nenes «s'aprofita» per fer tot tipus d'activitats de reconeixement de la grafia que toca segons la programació de l'aula. Així, es fan buscar tots els noms que tenen la *i*, la *u*, etc. Aquest exemple ens pot servir per veure com d'una activitat, plantejada com a ús de l'escriptura per veure si hi som tots, qui falta i què li passa, i anar ajudant a prendre consciència de grup, es transforma en una activitat d'entrenament d'una habilitat aïllada com és el coneixement de les grafies, la qual cosa desvirtua en gran part l'objectiu de passar llista, que és parlar de qui som i no pas de les lletres. A més a més, quan la mestra planteja ensenyar la *i* d'Ismael i d'Imma, posem per cas, està avorçant la possibilitat que els infants ho descobrin. D'alguna manera, la mestra confia més en la seva tècnica d'ensenyar la *i* que no pas en la potencialitat dels infants *i*, sense adonar-se'n, va convertint els seus alumnes en alumnes passius que esperen sempre que la mestra els digui en què han de fixar-se.

Ara bé, no tots els mestres i les mestres tenim la capacitat d'esperar, perquè, igual que la resta de la societat, estem envaïts pel valor de la rapidesa i ens precipitem omplint el temps amb activitats enfocades a ensenya-

L'activitat que més ajuda a aprendre a llegir i a escriure és llegir una estona per al seu infant qualsevol llibre de coneixements, de contes, de poemes, d'endevinalles, etc.

ments parcialitzats, que donen resultats immediats, però que, evidentment, acaben desorientant tant els infants, com les famílies, com la mateixa escola. Necessitem fer un bon exercici de voluntat per seguir oferint situacions funcionals d'escriptura i estar a l'aguait de les preguntes i dels descobriments de cadascú per compartir-los, perquè, si bé els aprenentatges no succeiran mai durant la setmana que voldríem, ni tots al mateix dia, segur que el conjunt de les criatures n'adquiriran el coneixement dins la franja d'edat prevista. quan estigui preparat, tant a nivell cognitiu com afectiu.

I a casa, com els ajudem en aquest procés?

Hi ha dos aspectes essencials en la col·laboració de les famílies, l'una fa referència al fet d'acostar-les al món de l'escrit de manera positiva i l'altra fa referència a l'apreciació del procés d'aprenentatge de cada fill o filla.

L'activitat que més ajuda a aprendre a llegir i a escriure és llegir una estona per al seu infant qualsevol llibre de coneixements, de contes, de poemes, d'endevinalles, etc. Llegir una mica al seu costat. El nen o la nena va copsant que llegir és tan interessant, que la mare o el pare «perd» el seu temps, ja que mentre es llegeix no es pot fer res més, per llegir-li a ell. Mentre la persona adulta llegeix, l'infant fa el treball de comprendre allò que sent, a més a més d'anar-se habituant a la sintaxi del text escrit, ben diferent de l'oral a què està acostumat.

Finalment, el que ha de tenir ben present la família i també el professorat és no

comparar el fill o la filla que està aprenent a llegir amb el germà gran o amb la veïna, perquè cada criatura segueix un procés ben singular. Podem comparar el que sap fer ara amb el que feia l'any passat o el mes passat ell mateix, no en referència als altres, perquè cada infant ens interessa dintre de la seva evolució. Convé valorar cada moment del procés que segueix la nena o el nen. I en diem clarament procés, procés, com ja hem dit, llarg, en el qual podem apreciar tant les ganes de fer-ho, com l'esforç, com les preguntes, etc., i si encara no li surt com als grans, ajudem a crear-li la consciència que n'està aprenent de mica en mica i no pas que no en sap gens. Les famílies i els docents tenim l'oportunitat de gaudir de cada procés, perquè cada infant és diferent i únic i perquè de llegir només se n'aprèn una vegada! Si les persones adultes mostrem confiança i satisfacció per cada petit pas, l'infant també ho viurà així i entre tots farem que, a poc a poc, aprengui a llegir i a escriure, amb bona lletra.

HEM PARLAT DE:

- Lectura i escriptura.
- Llengua i societat.

Montserrat Fons
Universitat de Barcelona
mfons@ub.edu